

כקטן שנולד, יצא מהם מלכות ישראל שהוא שורש כנסת ישראל ונמשל ליונה (כמ"ש בפרק חלק בדוד המע"ה בעובדא דישבי).
 וקל וחומר בן בנו של קל וחומר לכל התאות שבזרע ישראל כולם, שהם זרע אמת' (מחשבות חרוץ' עמ' 30).

'... ואין לך בני אדם גרועים בשיקוע בכל מיני תאות גופניות דעולם-הזה כאנשי סדום, ולוט בשביל בן נתחבר עמהם, ואין לך מגונה מהביאה על בנותיו שהוא תכלית השיקוע בתאות, וכמו שאמרו 'מי שלהוט אחר בולמס של עריות, סוף מאכילין אותו מבשרו', ולשון 'בולמס' היינו תוקף תאות הנוגע עד חיתו ממש, כענין 'אחזו בולמס' דיומא. אלא שהם כיונו לשם שמים, כמו שאמרו...'

ובבראשית-רבה (ס"פ נא) פליגי אמוראי בזה. ובודאי כל דבריהם אמת, דלהיותן בנות לוט מסתמא היו משוקעות בתאות גם כן, ומ"מ כאן מפורש בכתוב כונתם לשם שמים גם כן, שאמרו ונחיה מאבינו זרע שכיוונו לקיום עולם. ובב"ר שם אמרו 'זרע הבא ממקום אחר - זה משיח' ע"ש. ונראה לי לפי שהוא קיום כל העולם כולו, שכולו לא נברא אלא בשבילו שיבוא ויתקן הכל כמו שהיה בתחלת הבריאה. וכונתן לקיום כל העולם כולו ע"י אחר שנחרב, שהיו סבורים שכל ההשאה מהם, הרי באו לתקן כל העולם כולו אחר הקלקול. ותיקון העולם הוא ע"י משיח. ובשביל חשקם זה שהיה לשם שמים, זכו לכך באמת, להיות אותו זרע מהם אחר זיכור הרבה דורות מפסולת הכוונה דזנות שהיה להם ג"כ.

וכל השתלשלות נפש דמשיח בעולם היו ע"י ענינים כאלו, שיהיה מחשבת תאוה, ומכל מקום הוא לשם שמים. וזה יברר משיח בכל תאות דישראל דהכל מסודר מששת ימי בראשית מהשי"ת. וזהו בריאת אורו במעשה דיהודה שהיה ע"י התעוררות תאוה גופנית ולא בכונה לשם שמים, דהרי רמז למלאך דתאוה, אבל גם התעוררות התאוה לא היה מצידו רק מהשי"ת דעורר בו כח תאוה הגופנית באותה שעה, ולברר בזה שכל תאות גופניות דזרע ישראל הכל מהשי"ת שהוא רצה שיהיה כן... (שם, עמ' 146. וע"ע בדבריו בקונטרס קדושת השבת ה (עמ' 30) - מובא ביוסף דעת נזיר כג. וע"ע משיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ לח תשל"ב).

דף לט

'אין מעמידין אפוטרופוס לשור תם לגבות מגופו'. רש"י נימק משום דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי. והראשונים תמהו על פירושו שהרי דין זה נאמר כלפי חוב של אביהם, אבל מה ענין שעבוד מטלטלי דיתמי כששורם הזיק.

ויש לפרש שהרי גם כאן מעיקר הדין אין היתומים חייבים אלא האפוטרופוס שהוא הפושע בשמירת השור, ורק משום דממנעי ולא עבדי תקנו חכמים להשתלם מן היתומים, כדלהלן. וכיון שכך, גדר חיוב זה הוא כערבות ושעבוד נכסי היתומים לחיוב האפוטרופוס, ולכן בשור תם שהשעבוד חל בגופו של שור הרי זה כדין מטלטלין דיתמי דלא משתעבדי (בית מאיר. וקרוב לזה באילת השחר. וע"ע בפני יהושע מרומי שדה ובהדושי בתרא).

וכתבו הראשונים טעמים שונים בדין זה שאין מעמידים אפוטרופוס לתם (עתוס' ראב"ד ושטמ"ק). וא"ת למה לא פירשו

בפשיטות כיון שמעיקר הדין היתומים פטורים, והעמדת האפוטרופוס אינה אלא תקנה כדי שיהא שור היתומים שמור ולא יזיק אחרים, על כן לא תקנו להעמיד בתם שהוא בחזקת שימור – הא ליתא שהרי מבואר בגמרא שגם כשהוחזק נגחן אין העמדת אפוטרופוס אלא להעידו ולא לשלם חצי נזק. הרי שגם כאשר הוא בחזקת מויק, כל שמשלם חצי נזק מגופו אין מחייבין אותם לשלם. וע' מהר"ם ומהר"ם שיף.

'לעולם לא תיפוץ ומזיק שאני'. פירוש: לתיקון העולם כדי שלא ירבו נזקים, תקנו להזקק לנכסי יתומים (מהר"ם עפ"י הרא"ש. וכ"מ בירושלמי – הביאורו הראשונים. וע' שו"ת הרשב"א ח"ד קמז).

(ע"ב) 'רבי יוסי בר חנינא אמר: מעליית אפוטרופוס, וחזרין ונפרעין מן היתומים לכי גדלי'. פירש הנמוקי-יוסף שאם יברר האפוטרופוס ששמר שמירה פחותה – כלתה שמירתו מתקנת חכמים [כדי שלא יימנעו מקבלת האפוטרופוסות] והיתומים חייבים לשלם, דקיימא לן כרבי מאיר (מה:): ששור המועד צריך שמירה מעולה.

ואילו הרמב"ן (גטין נב:) והרא"ש נקטו שאפילו פשע ולא שמר כלל – חוזר ונפרע מהיתומים לכשיגדלו. וכדבריהם מוכח מכל שאר הראשונים שפסקו כר"י שמועד די לו בשמירה פחותה, וא"כ הרי מדובר בשפשעו אף משמירה זו. ומסתבר שלדברי הכל האפוטרופוס צריך לשמרו שמירה הראויה לו ולר"מ חייב שמירה מעולה, אלא שתקנת חכמים היא לפטרו מלשלם כל ששמר שמירה פחותה או אף אם פשע.

'שור שנתחרשו בעליו'. לפי מה שכתב הנמוקי-יוסף שכל חרש שדיברו בו חכמים שאינו בר חיוב, בחרש מעיקרו שאינו שומע ואינו מדבר, צריך לפרש הלשון 'שנתחרשו' – שנתחרשו ונאלמו דומיה עד שנעשו כחרשים מלידה שאין בהם דעת לדבר, שגם זה כחרש מעיקרו (וכפי שהוכיחו אחרונים מכמה מקומות. ע' צ"צ החדש אה"ע לה, ד; שו"ת מהר"ם שיק אה"ע עט, ב ועוד). או שנתחרשו מינקותם ולא למדו לדבר מעולם.

'רשות משנה איכא בינייהו; סומכוס סבר רשות משנה ורבי יוסי סבר רשות אינה משנה'. יש מפרשים הטעם שרשות משנה כי יכולים הבעלים לומר, אילו היו מיעדים אותו בפנינו היינו שומרים שמירה מעולה ולא היה נוגח (עפ"י נמוקי יוסף. ולפי טעם זה נראה שבמוכר או נותן מתנה – אין הרשות משנה. וכן הביא המאירי דעה כזו).

ורבנו יהונתן הכהן מלוגיל פירש (וכ"מ במאירי), שכשם שהשתנה מצב הבעלים מחרשות לפקחות, מקטנות לגדלות – כך נשתנה ענין השור ונרפא ממועדו. ור' יוסי סבר שאין לקשר בין האדם, שיש לו מזל, לשור שאין לו מזל.

ויש מי שפרש שגזרת הכתוב היא מדכתיב והועד בבעליו, משמע שאין חייב נזק שלם אלא האדם שהעידו בו מקודם לכן (מחזה אברהם להלן מ:).

עוד יש לפרש: כיון שמועדות השור הינה יציאה מחזקת סתם שוורים, אין לנו הוכחה שיצא מחזקתו כאשר עבר לרשות אחרת, שמה התנאים והנסיבות שהיו לו בהיותו אצל הראשון הם שגרמו לו (עפ"י נחלת משה. ונראה שאין זה טעם העומד לעצמו אלא סברא לדרוש הכתוב 'בבעליו' בדוקא. ולכאורה מסתבר שאם הוחזר לבעליו הראשונים – חוזר למועדו. וצ"ב).

'מה שמחייב רבי יהודה פירש ר' יעקב' – כלומר מדקתני 'רבי יהודה מחייב'. שאם חולקים, היה לו לומר ר' יהודה אומר חייב נזק שלם ורבי יעקב אומר חצי נזק (רשב"א).

*

'כי יצר לב האדם רע מנעוריו' –

'פירוש, על דרך אמרם ז"ל במסכת בבא קמא שור האצטדין שנגח פטור, דכתיב כי יגח ולא שיגחיהו. והן האדם מנעוריו קודם שיבחין למאוס ברע ולבחור בטוב, יקדמנו הרע משננער ממעי אמו, והרע מדריכו בבחינתו, והיה כי יגדל כבר הטביע בו הרע, כמו שהטביעו הנגיחה בשור האצטדין. וטעם זה יועיל לבל דנו בהכרת אבל על כל פנים ענוש יענש על אשר איננו שומע בקול האלקים. וישתנה משור המתלמד כי הוא מותר האדם מן הבהמה למאוס ברע בהכירו ולבחור בטוב. והועיל טענת ר'ע מנעוריו' שלא יתבעס ה' עליו כל כך שנראה שהפליא לעשות, כי יש לו סיבה להרשיע לצד לימודו מנעוריו' (אור החיים נח תכא).

דף מ

'אפוטרופוסים – משלמין מן העלייה ואין משלמין כופר'. נקט 'משלמין מן העלייה' ולא 'משלמין נזיקין' – לומר שבמועד מדובר ולא בתם (שיטה). וסבר האי תנא כסומכוס שאין מעמידים אפוטרופוס לתם לגבות מגופו).

יל"ע כיון דכופרא כפרה שמה אין צריך לשלם ממיטב כבשאר נזיקין, הגם דכתיבא ביה 'נתינה'. ואם נחדש כן י"ל שלכך הנגיד התנא 'מן העלייה' ו'כופר' – לימדנו בזה שכופר אינו משלם מהמעולה שבנכסיו. ואולם בתוס' (ה. ד"ה למעוטי. וכ"ה ברשב"א במהדורות המתוקנות) נראה שנקטו כדבר פשוט שהכופר משתלם ממיטב.

'אפוטרופוסים – משלמין מן העלייה ואין משלמין כופר. מאן תנא כופרא כפרה, ויתמי לאו בני כפרה נינהו...' אף על פי שהיה אוי לחייב את האפוטרופוס בכופר ולא את היתומים שהרי הוא הפושע בשמירת השור – לא חייבוהו חכמים, דאם כן מימנעי ולא עבדי. והחשיבו כאילו הותנה מראש שאינו מקבל עליו שמירה לענין זה.

ולא אמרו שישלם האפוטרופוס עתה ולכשיגדלו היתומים ישלמו לאפוטרופוס, כמו שאמרו כן לענין נזיקין – שהרי היתומים אינם שייכים בכופר כלל (עפ"י הרא"ה; ים של שלמה; מנחת שלמה צ סד"ה עוד). ועוד, בנזיקין הוצרכו חכמים להכניס את נכסי היתומים בשעבוד להפרע מהם – מפני תיקון העולם, אבל בכופר שאין סיבת חיובו לתיקון העולם אלא לכפרה, אין מקום לחייבם. וגם את האפוטרופוס הוצרכו לפטור דא"כ מימנעי ולא עבדי כאמור (עפ"י בית מאיר).

א. לכאורה נראה שזה שפטרו את האפוטרופוס אינו מכח 'הפקר בית דין – הפקר' אבל מדאורייתא חייב, אלא שמעיקרא תקנו לו שאינו נכנס בשמירה ואחריות לענין זה. ואף לצאת ידי שמים נראה שאינו צריך. שאם לא נאמר כן, אפשר עדיין שיימנעו מלהימנות אפוטרופוס, להיות אחראים בדיני שמים על הריגת השור. אולם בשו"ת אג"מ חו"מ ח"א יב אין נראה כן. ע"ש.

ב. אעפ"י שהיתומים לא פשעו כלום אלא האפוטרופוס – צריכים אנו לסברת 'יתמי לאו בני כפרה', כי סוף סוף שורם לא היה שמור והזיק, וכמו שנתבאר לעיל ב:

'כופרא – כפרה... כופרא – ממונא'. ודאי גם האומר כופרא ממונא אינו חולק על כך שמגיע לבעליו עונש מיתה בידי שמים ככתוב, והתשלום שחייבתו תורה הוא 'פדיון נפשו'. אלא שמוכח ומבואר מכמה